

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ГРАМАТИЧНІ ЧИТАННЯ – XI
Матеріали Міжнародної
науково-теоретичної конференції
13-14 травня 2021 року

Вінниця
ТВОРИ
2021

УДК 81'36(06)

Г 76

Редакційна колегія: Анатолій Загнітко, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (науковий редактор); Алла Архангельська, доктор філологічних наук, професор; Олена Важеніна, кандидат філологічних наук; Катерина Городенська, доктор філологічних наук, професор; Василь Грещук, доктор філологічних наук, професор; Ілля Данилюк, кандидат філологічних наук, доцент; Наталія Дарчук, доктор філологічних наук, професор; Людмила Коваль, доктор філологічних наук, доцент; Елла Кравченко, доктор філологічних наук, доцент; Жанна Краснобаєва-Чорна, доктор філологічних наук, професор; Марія Конюшкевич, доктор філологічних наук, професор; Тетяна Космеда, доктор філологічних наук, професор; Анатолій Мойсієнко, доктор філологічних наук, професор; Людмила Попович, доктор філологічних наук, професор; Ганна Ситар, доктор філологічних наук, доцент (заступник наукового редактора); Володимир Широков, доктор технічних наук, професор, академік НАН України; Марина Притолок, лаборант (відповідальний секретар).

Затверджено до друку Вченою радою Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 13 від 26 березня 2021 р.).

Г 76 Граматичні читання – XI: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції 13–14 травня 2021 року / Донецький нац. ун-т імені Василя Стуса; наук. ред. А. П. Загнітко. – Вінниця: ТОВ «Твори», 2021. – 296 с.

Розглянуто актуальні проблеми морфологічних і синтаксичних категорій, встановлено особливості семантики фразеологічних і лексичних одиниць, висвітлено напрями та методи прикладних лінгвістичних досліджень, з'ясовано напрями комунікативного аналізу мовних одиниць.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів-філологів.

ISBN 978-966-949-807-6

УДК 81'36(06)

© Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021

© Автори матеріалів, 2021

ISBN 978-966-949-807-6

© ТОВ «Твори», 2021

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СИНТАКСИСУ І
МОРФОЛОГІЇ

Виноградова Екатерина	<i>Вокруг да около</i> : о месте наречных предлогов в грамматике	8
Вільчинська Тетяна	Частка як засіб вираження модальності в художньому тексті	14
Гандзюк Олександра	Специфіка плюсквамперфекта і його репрезентція в романі Агатангела Кримського «Андрій Лаговський»	21
Городенська Катерина	Словотвірна структура прикметників на -ічний / -ичний у традиційних та новітніх координатах української дериватології	25
Домрачева Ірина	Спонукальні конструкції в мовленні Василя Стуса	32
Загнітко Анатолій	Силові поля граматичної семантики: сучасні студії	37
Ковтун Оксана	Проблема метамови контрастивної граматики	46
Колібаба Лариса	Основні морфологічні зміни в новому «Українському правописі» і сучасна мовна практика професійної спільноти	53
Куньч Зоряна	Вплив індивідуально-авторських чинників на дотримання норм позиційного чергування голосних і приголосних звуків	60
Масицька Тетяна	Класифікація формально-синтаксичних залежностей у структурі синтаксичних одиниць	63
Sapun Kostiantyn	The importance of grammar in written spatial speech on tourist topics in a pandemic condition	66
Фурса Валентина	Синтаксичні норми дієслівного керування в словниках української мови	70

РОЗДІЛ II. ФУНКЦІЙНА СЕМАНТИКА ЛЕКСИЧНИХ І ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Важеніна Олена	Заголовкотвірна функція фразеопаремій у химерному дискурсі	77
Зоріна Юлія	Система кольоропозначень в українській фразеології	81
Клименко Наталія	Дослідження полісемії назв одягу східностепових говірок донеччини	88
Космеда Тетяна	Майстерність Лесі Українки в моделюванні аксіологічних смислів у її епістолярній спадщині (до 150-річчя від дня народження поетеси)	92
Кучинська Олександра, Ткачук Марина Митько Неля	Семантичні єдності повнозначних слів у ролі присудка двоскладного речення (на матеріалі поезій Ліни Костенко) Лінгвостилістичні функції хронологічно маркованої лексики у творах Б. Лепкого	98 103
Стрюк Наталя	Вербалізація концепту КИЇВ в українській лінгвокультурі (на матеріалі написів на одязі)	106
Сулима Олеся	Процесуальні дієслова та їхній текстотвірний потенціал у дескриптивному тексті	112
Юзвікевич Пшемислав	Епоніми в мікології (про походження латинських, українських і польських офіційних назв макроскопічних грибів)	116

РОЗДІЛ III. ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА: НАПРЯМИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Harbera Iryna	Theoretical and methodological fundamentals of linguoconflictology as a field of applied linguistics	127
Дарчук Наталія	Комп'ютерна параметризація в Корпусі української мови	130

Другаш Валерія, Робейко Валентина, Сажок Микола	Моделювання намірів користувача в усному діалозі між людиною та мобільним роботом	132
Krasnobaieva- Chorna Zhanna, Zaiets' Vitalina	Quantitative Methods in Applied Linguistics: Formation of Linguistic Competence of the Modern Acquirer of Higher Education	136
Романюк Юлія	Граматичний чи тлумачний? Пояснювальний словник українських дієслів	143
Роптанов Ігор, Кучерук Володимир, Кучерук Марина	Застосування елементів нечіткої логіки в етимології: теоретичне обґрунтування та алгоритм застосування	147
Ситар Ганна, Адамусік Каріна	Електронний словник термінів конструкторської граматики: досвід створення	153
Шиллова Оксана	К проблематике использования корпусов в лингвистических исследованиях: что следует иметь в виду лингвисту-гуманитария, приступающему к работе с корпусом	159

РОЗДІЛ IV. ЕТНОЛІНГВІСТИКА, МІЖКУЛЬТУРНА ЛІНГВІСТИКА, ЛІНГВОАКСІОЛОГІЯ ТА ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЯ

Барановська Лідія	Типологія помилок студентів при вивченні польської мови	166
Козлова Тетяна, Авраменко Олена	Запозичення з мов банту в мультикультурному англомовному просторі Південної Африки	169
Козловська Дар'я	Протооніми власних назв поетичних текстів збірки Василя Стуса «Час творчості»	171
Кравченко Елла	Історико-культурні імена у поезії Василя Стуса (матеріали до «Словника власних імен поетичних текстів Василя Стуса»)	175

Література

1. Брокгауз Ф. А., Ефрон И. Е. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.). Петербург: АИО Ф. А. Брокгауз – И. Е. Ефрон, 1890–1907.
2. Донских О. А. Происхождение языка как философская проблема. Новосибирск: Наука, Сибирское отделение, 1984. 128 с.
3. Заде Л. А. Понятие лингвистической переменной и ее применение к принятию приближенных решений. Москва.: Мир, 1976.
4. ЛЭС: Лингвистический энциклопедический словарь. (За ред. В. Н. Ярцевой). Москва: Сов. энциклопедия, 1990. 683 с.
5. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. Київ: Наукова думка, 1993. 200 с.
6. Роптанов І. І. Колиска Європи: походження мови в контексті української історії. Вінниця: б.в., 2005. 336 с.
7. Соловьев В. Д. Кластерный анализ многофакторных лингвистических понятий. *Труды междунар. семинара Диалог-2000 по компьютерной лингвистике и ее приложениям*. Москва: 2000. С. 289–311.
8. СУМ–11: Словник української мови: в 11 тт. (За ред. І. К. Білодіда). Київ: Наукова думка, 1970–1980.
9. Широков В. А. Эволюция как универсальный естественный закон (пролегомены к общей теории эволюции). *Бионика интеллекта. Информация, язык, интеллект. Научно-технический журнал*. Харьков: Харьковский национальный университет электроники, 2017. №1 (88). С. 3–14.
10. Широков В. А. Приватна бесіда, 2019.
11. Штовба С. Д., Козачко О. М. Machine learning: стартовий курс: електронний навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2020. 81 с.

Ганна Ситар, Каріна Адамусік
(м. Вінниця)

ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ КОНСТРУКЦІЙНОЇ ГРАМАТИКИ: ДОСВІД СТВОРЕННЯ

У часи бурхливого розвитку комп'ютерних технологій перспективним напрямом словникарської справи є комп'ютерна лексикографія. Створення електронних лексикографічних продуктів – це не лише вимога часу, а й нагальна потреба, зумовлена зростанням запитів користувачів щодо швидкості і спрощення пошуку необхідної

інформації, а також щодо якості отриманих мовних і/або лінгвістичних даних і знань.

На сьогодні в Україні накопичено досвід у проектуванні і наповненні словників різного типу, розміщених у мережі Інтернет. Зокрема, працівники Лабораторії комп'ютерної лінгвістики Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка під керівництвом Н.П. Дарчук створили лінгвістичний портал mova.info [2], на якому доступна низка електронних словників: Граматичний словник української мови, Відкритий словник (новітніх термінів), частотні та перекладні словники та ін. Колектив дослідників Українського мовно-інформаційного фонду НАН України під керівництвом В.А. Широкова розробив інтегровану лексикографічну систему «Словники України», що містить 5 модулів: «Парадигма», «Транскрипція», «Фразеологія», «Синонімія» та «Антонімія» [3].

У межах комп'ютерних лексикографічних продуктів варто розмежовувати власне комп'ютерний, або електронний словник та комп'ютерну версію словника. Комп'ютерна версія словника становить електронний варіант традиційного паперового словника. Комп'ютерний словник, за визначенням Є. А. Карпіловської, – це «словник, процедури укладання якого здійснює комп'ютер» [1, с. 54].

Мета дослідження – висвітлити процес створення електронного словника термінів конструкційної граматики як одного з актуальних напрямів сучасної лінгвістики.

Для створення електронного словника термінів конструкційної граматики була обрана мова розмітки гіпертекстів HTML (HyperText Markup Language). Найбільш зручною та універсальною є блочна структура веб-сторінок, що передбачає розділення сайту на логічні частини (блоки). Укладений словник складається з 5 блоків: блок «Шапка» (header), блок «Навігація» (navigation), блок «Меню» (menu), блок «Контент» (content) та блок «Підвал сайту» (footer). Блоки створюємо за допомогою подвійного HTML тегу `<div>`, `</div>` та атрибута `id`, що задає стилевий ідентифікатор (`<div id="header">`, `<div id="topnav">`, `<div id="menu">` і так далі).

Створений електронний словник доступний у мережі Інтернет за адресою <https://slovnuk.000webhostapp.com/>

Подамо короткий опис наповнення блоків.

- Блок `header` містить заголовок сайту. У нашому випадку це «Словник термінів конструкційної граматики».
- Блок `navigation` містить посилання на веб-сторінки «Структура словникової статті», «Умовні позначення і

скорочення» та «Література». Вони були створені для зручності користування веб-сайтом та словником.

- Блок menu містить реєстр слів в алфавітному порядку та поле для інтерактивного пошуку. Реєстр створеного словника складає 249 термінів конструкційної граматики і дотичних до неї напрямів мовознавства. Джерела, з яких почерпнуто терміни, подано у вкладці «Література». Варто зазначити, що словник перевірявся на лексикографічну замкненість, тобто в реєстрі наявні всі слова, що містяться в словникових дефініціях. Пошук слів у реєстрі був організований за допомогою скрипту на JavaScript.

- Блок content містить основну інформацію, зокрема словникову статтю, інформацію про структуру словникової статті, умовні позначення, що використані в словнику або список літератури залежно від того, на яку сторінку перейде користувач.

Словникова стаття містить заголовне слово, коротку граматичну інформацію, дефініцію, джерело, у якому зафіксовано та дефіновано цю одиницю та еквівалент англійською мовою. Кожна заголовна одиниця має наголос. До деяких слів було знайдено етимологічну інформацію, її подано в дужках після граматичної довідки. Синоніми, якщо вони є, наводяться після тлумачення заголовного слова і обов'язково вводяться до загального реєстру слів.

Варто зазначити, що мова HTML дозволяє вставляти гіперпосилання на інші веб-сторінки. Ця функція була використана для розмітки синонімів, що дозволяє легко переходити від реєстрового слова до його синоніму без пошуку в загальному реєстрі слів (мал. 1).

- блок footer містить інформацію про авторське право.

За допомогою HTML створюється структура майбутнього сайту, але не його оформлення. За це відповідальна мова CSS (Cascade Style Sheets), у якій і прописуються відступи, кольори, межі і решта параметрів, що впливає на зовнішній вигляд сайту. Цікаво, що вважається доброю звичкою тримати CSS і HTML файли окремо один від одного, тому ми вивели весь код оформлення із загального HTML файлу в окремий CSS файл. У ньому розписані всі параметри оформлення сайту, такі як: кольори, шрифти, відступи, розміри, вирівнювання, поля, параметри смуги прокрутки, вставка малюнків тощо.

БОКС-ДІАГРАМА

Бокс-діаграма, *-и*, ж.р. (*англ.* box – коробка і *гр.* діаграма – зображення) — «багатшарова та багатокомпонентна модель нашого уявлення про речення, подання результатів його аналізу на синтаксичному, семантичному, прагматичному та просодичному рівнях» у вигляді кількох боксів (рамок): у зовнішньому боксі відбито властивості конструкції, у внутрішніх – властивості її складників (Ситар 2017, 66).

Синоніми: рамкова діаграма, схема боксового типу, запис у бокс-стилі.

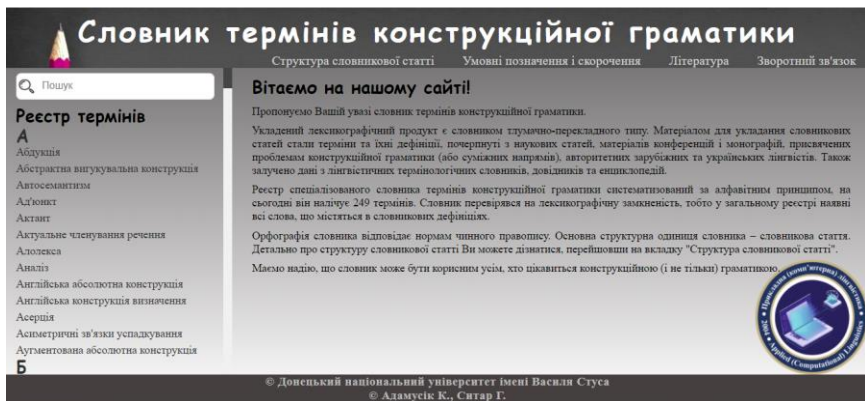
Англійською: box diagram.

Мал. 1. Словникова стаття терміна «бокс-діаграма»

Для того, щоб створити веб-сайт, необхідно створити на своєму комп'ютері папку з назвою WEB, де будуть зберігатися файли нашого сайту. Код головної сторінки прописуємо у файлі index.html. Далі для неї визначаємо стилі у файлі style.css. У нашому випадку маємо ще скрипт пошуку у реєстрі слів, який записано у файлі script.js. В окремій папці images зберігаємо малюнки, що будуть вставлені на головну сторінку. Далі створюємо папку content, де будемо зберігати словникові статті. У ній передбачаємо окремий html документ для коду кожної словникової статті, а також папки styles, images 1 та script, куди вміщуємо відповідні файли.

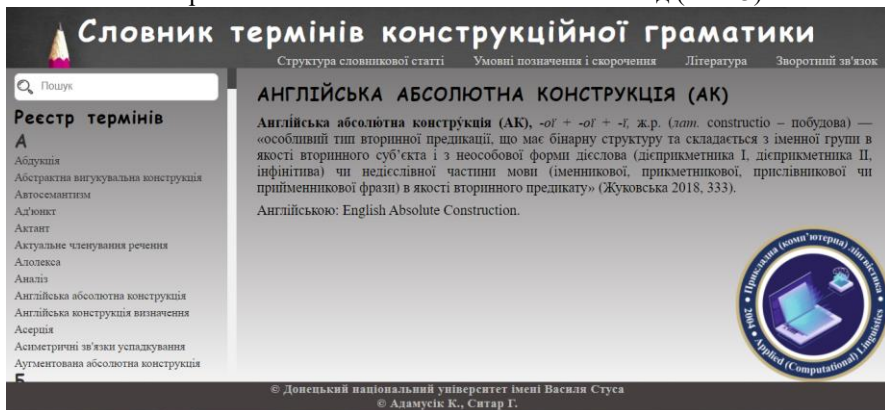
Наступний етап – створення папки навігації tornav, де також зберігаються окремі html файли для кожної веб-сторінки, стилі, малюнки та скрипти. Загалом папка WEB складається із 7 внутрішніх папок та 277 файлів. Сюди входять html-файл головної сторінки; сторінки кожної словникової статті; 8 сторінок літератури; сторінка структури словникової статті; сторінка умовних позначень і скорочень; файли із стильовим оформленням окремо для головної сторінки, сторінок верхньої та лівої навігації; скрипт для пошуку слів у реєстрі та малюнки, використані у дизайні сайту.

Головна веб-сторінка наповненого сайту має такий вигляд (див. мал. 2):

Мал.2. Головна сторінка веб-сайту

Веб-сторінка словникової статті має такий вигляд (мал. 3):

Мал. 3. Веб-сторінка словникової статті «Англійська абсолютна конструкція»

Для отримання зворотного зв'язку від користувачів сайту було створено вкладку «Зворотний зв'язок». У ній користувачі зможуть заповнити спеціальну форму та надіслати авторкам питання, зауваження чи пропозиції. Загалом форма містить такі пункти, як «ім'я», «E-mail», «тема повідомлення» та «текст повідомлення» (мал. 4.).

Форма зворотного зв'язку

Ваше ім'я: *

E-mail адреса: *

Тема повідомлення: *

Текст повідомлення: *

Мал. 4. Форма зворотного зв'язку

Отже, створення електронних словників є актуальним завданням сучасної української комп'ютерної лексикографії. Мова розмітки гіпертексту HTML та спеціальна мова стилю сторінок CSS є досить зручними інструментами для створення веб-сайтів електронних словників. Вони дають можливості не лише належного візуального оформлення, але й організації інтерактивного пошуку, створення системи гіперпосилань. За потреби можна також додати мультимедійні елементи.

Перспективами подальшого дослідження є поповнення реєстру новими термінами конструкційної граматики та укладання для них словникових статей.

Література

1. Карпіловська Є.А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика: підручник. Донецьк: Юго-Восток, 2006. 187 с.
2. Лінгвістичний портал MOVA.info. URL: <http://www.mova.info/> (дата звернення 1.02.2021).
3. Словники України online. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> (дата звернення 1.02.2021).

Оксана Шиллова
(г. Прага)

К ПРОБЛЕМАТИКЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОРПУСОВ В ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ: ЧТО СЛЕДУЕТ ИМЕТЬ В ВИДУ ЛИНГВИСТУ-ГУМАНИТАРИЮ, ПРИСТУПАЮЩЕМУ К РАБОТЕ С КОРПУСОМ

Настоящая публикация адресуется лингвистам-гуманитариям, заинтересованным в использовании электронных языковых корпусов в своих исследованиях, но не имеющим специального образования в области корпусной лингвистики – современной, активно развивающейся дисциплины, которая, как и ее материнская дисциплина, компьютерная лингвистика, находится на границе между лингвистикой, математикой и информатикой¹.

Автор данных материалов сам является лингвистом-гуманитарием, по сути неискушенным в компьютерах и математической статистике, но вставшим на путь освоения лингвистических корпусов и научного инструментария, который они собой приносят.

Далее мы делимся выводами из нашего собственного опыта работы с корпусами [29, 30], подкрепленного изучением обширной литературы по теме [9, 10, 11, 12, 14 и др.]², в надежде, что наши наброски окажутся кому-нибудь полезными.

---

¹ Об основных понятиях и характеристиках корпусной лингвистики можно прочитать, например, здесь [3, 6, 9, 25].

² Рамки данных материалов не позволяют прокомментировать и процитировать все множество изученной нами литературы. В списке, приведенном в конце публикации, отражена лишь ее часть. Следует отметить,